

Janusz Mróz

(Warszawa)

ARTYSTYCZNE DOKONANIA POLAKÓW W GRUZJI

Gruzja jest państwem najbardziej kojarzonym z Kaukazem – krainą rozciągającą się między Morzem Czarnym i Morzem Kaspijskim. Nie należy jednak zapominać o pozostałych krajach leżących w tym rejonie: Armenii i Azerbejdżanie. Poza Gruzinami także Ormianie zapisali bogate w historię karty w stosunkach z Polską.

Początki kontaktów Polaków z ludami Kaukazu miały podłoże handlowe. Później powodem wzajemnych związków stało się wspólne zagrożenie ze strony Turcji. Po bitwie pod Cecorą Rzeczypospolita wysłała do Gruzji swoich dyplomatów, aby pozyskać stronników przeciw Turkom. Istotną rolę w kontaktach odegrały również prowadzone od XIII w. misje chrześcijańskie, organizowane dla przeciwstawienia się wpływowi Islamu. To właśnie misjonarze przyczynili się do rozpowszechnienia wizerunków świętych szyckich w sztuce Iranu, mimo iż Islam rygorystycznie zakazuje w sztuce przedstawień postaci ludzkich.

Ciekawostką może być fakt, iż Adam Mickiewicz dopatrywał się wspólnych korzeni Polaków z narodami Kaukazu. Lechici mieli pierwotnie zamieszkiwać Kaukaz; stąd wyprawiali się na zachód, podbili plemiona z dorzecza Wisły i Odry, a część wojowników pozostała, na co nie bez wpływu miały pozostawać jasnawłose autochtonki.

Najstarsze ślady osadnictwa ludzi na terenie Kaukazu datuje się na X tysiąclecie przed Chrystusem. Rejon Kaukazu budził zakusy Greków, Arabów, Rzymian, Mongołów, Persów, Turków i - na koniec od XIX w. – Rosjan.

Rosjanie rozpoczęli swoją ekspansję na Kaukazie w samym końcu XVIII w. pod pretekstem obrony Gruzji przed Persami. Na zasadzie stosowania siły i podstępów po kilku latach opanowali państwa gruzińskie i rozpoczęli proces rusyfikacji.

Polacy już w I połowie XIX w. pełnili szereg odpowiedzialnych funkcji administracyjnych. Inżynier Bolesław Statkowski był odpowiedzialny za przebudowę tzw. „gruzińskiej drogi wojennej” łączącej Tbilisi z Władykaukazem (uruchomionej dla poczty w 1814 r.). Przebudowana przeprawa, której realizację uznano za szczytowe osiągnięcie inżynieryjne oddana została do użytku w 1861 r.

Podstawowe znaczenie dla Rosjan po zdobyciu Gruzji miała sprawa sporządzenia map i określenie zasobów mineralnych opanowanych regionów Kaukazu. Pierwsze pomiary triangulacyjne zostały wykonane przez Hieronima Stebnickiego i Józefa Chodźkę, który wsławił się też zdobyciem góry Ararat. Choćko określił jej wysokość oraz opisał zjawiska meteorologiczne na szczycie Araratu. Pod kierunkiem Chodźki w 1856 r. zakończono triangulacyjne pomiary całego Kaukazu.

Badaniami geologicznymi, które pozwoliły na określenie zasobów bogactw naturalnych (w tym zasobów i miejsc występowania ropy naftowej) zajmował się Witold Zglenicki. Znaczącą osobowością stał się Ludwig Młokosiewicz przebywający w Gruzji od 1853 r. Młokosiewicz zrealizował powziętą ideę założenia w Lagodechi rezerwatu przyrody, którego okazy można podziwiać do dnia dzisiejszego. Jego zasługą jest likwidacja malarii na podmokłych terenach w wyniku nasadzeń drzew eukaliptusowych pochłaniających duże ilości wody i odstraszających swym zapachem komary roznoszące zarazki choroby. 4 sierpnia (22 lipca wg „starego kalendarza”) bieżącego roku przypadała 100 – na rocznica śmierci wielkiego przyrodnika.

Ludwig Młokosiewicz z rodziną, Lagodechi, ok. 1900 r.¹

2 połowa XIX w. to okres, w którym polska obecność i inicjatywy administracyjno-gospodarcze wyraźnie się zagęszczają. Polscy inżynierowie, w wyniku nakazów pracy po ukończeniu studiów, ale też na skutek świadomych decyzji w dążeniu do realizacji zawodowych celów angażują się w budowę dróg, budowę kolei, rozwój przemysłu, a także występują w roli architektów rozbudowywujących kaukaskie ośrodki miejskie.

¹ Zdjęcie L. Młokosiewicza z rodziną, tematycznie nie związane z artykułem, publikuję dla uczczenia 100–ej rocznicy śmierci polskiego przyrodnika.

Trudno nie wspomnieć Stanisława i Michała Kierbedziów związanych z budownictwem komunikacyjnym w Gruzji w latach 70-tych i 80-tych XIX w. Ich osiągnięcia widoczne są właściwie do dnia dzisiejszego.

Paradoksalnie najazd Persów na Gruzję i zniszczenie Tbilisi w 1795 r., a następnie przejście władzy przez Rosjan pozwoliły na wprowadzenie architektury europejskiej do tej aglomeracji miejskiej w miejsce zniszczonej zabudowy. Szczęśliwie też realizowana w Tbilisi architektura europejska nie konkurowała z odbudową Starego Miasta, które zachowało swój pierwotny charakter z nieregularnie poprowadzonymi uliczkami, świątyniami różnych wyznań oraz malowniczymi domami.

Nowe dzielnice charakteryzowały się regularną siecią komunikacyjną i zabudową o cechach rosyjskiego klasycyzmu – w I połowie XIX w. oraz wprowadzonym w okresie późniejszym bogactwem detali prezentujących neostylową dekorację fasad.

Plan Tbilisi, 1890 r.

Działalność architektów polskich uwidacznia się w II połowie XIX w. Wcześniej nieco realizują swoje architektoniczne wizje Włosi (Giuseppe i Giovanni Bernardacci, Giovanni Scuderi) Niemcy, których pierwsze kolonie powstają w Gruzji (także w Tbilisi) już w latach 1817–1819. Z działających w Gruzji architektów niemieckich należy wymienić następujących: Otto Jacob Simonsen, Albert Saltzman, Leopold Bielfeld, Victor Schroeter, Paul Stern.

Architektem – Polakiem, którego budowle, w pewnym sensie, dominują w Tbilisi jest Aleksander Szymkiewicz. Działalność architektoniczna Szymkiewicza wykazuje jego wszechstronne zainteresowania, które znajdują swój wyraz w budowaniu fasad z elementów renesansowych, barokowych, ale także i secesyjnych. W niektórych budowlach świadomie nawiązuje do miejscowych tradycji i czerpie także wzorce ze sztuki islamskiej.

Szymkiewicz sprawuje funkcję architekta miejskiego w Tbilisi w latach 1885-1891. (Wcześniej, w latach 40-tych i 50-tych, taką funkcję pełnił Aleksander Zborzewski). Według jego projektów zrealizowano kilka z najważniejszych budowli:

- gmach Sądu Najwyższego
- obecną Szkołę Muzyczną (wcześniej też budynek sądowy)
- gmach Narodowego Akademickiego Teatru Rustawelego (we współpracy z Kornelimi Tatiszewem w latach 1898-1901)
- Stację Hodowli Jedwabników (której główny budynek przekształcony został w Muzeum Jedwabnictwa)
- kamienicę Jekateriny Rotinowej; ulica Uznadze nr 19
- kamienicę A. Andreolettiego; Aleja Davit Agmaszenebeli 79

Aleksander Szymkiewicz jest też autorem projektu architektury kolejki linowej w Tbilisi, zrealizowanej w latach 1903–1905 we współpracy z zagranicznymi konstruktorami. W latach 1905–1906 był profesorem w tbiliskiej Szkole Artystycznej.

Tbilisi. Gmach Sądu Najwyższego Gruzji. Projekt – Aleksander Szymkiewicz. Fotografia z roku 2007.

Szymkiewicz projektuje nie tylko fasady swoich budowli, opracowuje też szczegółowo wnętrza wykorzystując aktualnie stosowane w Europie materiały (żeliwo), dbając o dekoracyjne wartości klatek schodowych czy bram przejazdowych. W przypadku Stacji Hodowli Jedwabników według jego rysunków zrealizowano gabloty wystawiennicze, szafy biblioteczne, meble biurowe, a nawet elementy oświetlenia (żyrandole).

Tbilisi. Szkoła Muzyczna. Projekt – Aleksander Szymkiewicz. Fotografia z roku 2007.

Tbilisi. Akademicki Teatr Narodowy Rustawelego. Proj. A. Szymkiewicz z Kornelimi Tatiszewem. Fotografia z roku 2006.

Tbilisi. Budynek Muzeum Jedwabnictwa. Projekt A. Szymkiewicz. Fotografia z roku 2007.

Tbilisi. Budynek Muzeum Jedwabnictwa, wnętrze. Projekt A. Szymkiewicz. Fotografia z roku 2007.

Tbilisi. Budynek Muzeum Jedwabnictwa, wnętrze. Projekt A. Szymkiewicz. Fotografia z roku 2007.

Tbilisi. Dom Ekateriny Rotinowej wybudowany w 1885 roku przez A. Szymkiewicza. Fotografia z roku 2007.

Tbilisi. Dom Ekateriny Rotinowej wybudowany w 1885 roku przez A. Szymkiewicza. Klatka schodowa. Fotografia z roku 2007.

Tbilisi. Dom A. Andreoletti (właściciela firmy kamieniarsko-sztukatorskiej, współpracującego z Szymkiewiczem) wybudowany w 1901 r. przez A. Szymkiewicza. Fotografia z roku 2007.

Tbilisi. Państwowy Akademicki Teatr Marjaniszwili. Projekt – Stefan Kryczyński. Fotografia z roku 2009.

Tbilisi. Państwowy Akademicki Teatr Marjaniszwili, elewacja frontowa. Projekt – Stefan Kryczyński. Fotografia z roku 2009.

Autorem projektu budynku drugiego słynnego teatru w stolicy Gruzji – Teatru Marjaniszwili jest Stefan Kryczyński, na stałe pracujący w Petersburgu, znany tam ze wspierania realizacji neorenesansowego pałacu emira Bucharu.

Wzniesiona w 1907 r. budowla przeznaczona była pierwotnie na Dom Narodowy. Jej secesyjny charakter widoczny jest zarówno w rzucie jak i bogato dekorowanych elewacjach.

Przenosząc wzrok z Teatru Marjaniszwili na drugą stronę ulicy widzimy budynek Banku TBC wzniesiony w latach 1911-1913 według projektu architekta – Polaka mieszkającego w Tbilisi – Aleksandra Rogojskiego. Pierwotnie budynek był przeznaczony na siedzibę Towarzystwa Ekonomicznego Oficerów Kaukaskich.

Rogojski to postać znacząca w Tbilisi: członek Komitetu Wykonawczego Kaukaskiego Imperialnego Towarzystwa Technicznego, przewodniczący zespołów technicznego i artystycznego zaangażowanych przy wznoszeniu Teatru Narodowego (obecnie Państwowy Akademicki Teatr Opery i Baletu), członek komitetu finansującego i nadzorującego prace restauratorskie kościoła Św. Jerzego.

Rogojski był też autorem projektów budynków Seminarium Teologicznego – obecnie mieści się tutaj Szpital Miejski nr 9 oraz Szkoły Położnych (na ulicy Kostawa). Budowle wzniesiono w 1903 roku. Budynek Szkoły Położnych Rogojski zaprojektował w stylu Art Nouveau.

Tbilisi. Pierwotnie budynek przeznaczony na siedzibę Towarzystwa Ekonomicznego Oficerów Kaukaskich, obecnie Bank TBC, wzniesiony w latach 1911 – 1913 według projektu Aleksandra Rogojskiego. Fotografia z roku 2009.

Tbilisi. Budynek Banku TBC – główna klatka schodowa. Fotografia z roku 2007.

Poza projektowaniem budowli publicznych Rogojski jest również autorem projektów domów prywatnych z mieszkaniami przeznaczonymi na wynajem. Jeden z takich domów pokazuje fotografia „Tbilisi. Budynek Banku TBC – główna klatka schodowa”.

W Tbilisi wykształcił się typ kamienicy ze ściętym narożnikiem, kilkoma bramami dla ułatwienia komunikacji i malowniczymi balkonami usytuowanymi na wszystkich elewacjach. Zwykle są to budowle dwukondygnacyjne bądź trójkondygnacyjne z dużą ilością detali architektonicznych.

Tbilisi. Kamienica z mieszkaniami na wynajem zaprojektowana przez A. Rogojskiego. Fotografia z roku 2006.

Kolejnym architektem – Polakiem, który zaznaczył swoją działalność w Tbilisi znaczącą realizacją jest Mikołaj Obołoński. Jego projektu jest budowla w stylu Art Nouveau usytuowana przy Alei Rustawelego nr 37. Projekt Obołońskiego nosi znamiona typowe dla budowli secesyjnej. Przyziemie ozdobiono „ciężkim” boniowaniem – rustyką. Wyższe kondygnacje kontrastują z przyziemem lekkością i różnorodnością otworów okiennych, różnorodnością obramień. Fasady otrzymały też bogatą dekorację ornamentalną i rzeźbiarską.

Wykonawcą i w dużym stopniu kreatorem dekoracji domu Melika Azarjanta był rzeźbiarz i sztukator czeskiego pochodzenia – A. Novak. W pracowni Novak zatrudnił także dwóch swoich synów (Franca i Josepha). Zachowały się dekoracje fasad i wnętrz wykonanych przez warsztat Novaka w wielu budynkach Tbilisi wznoszonych w początkach XX w.

Tbilisi. Dom (czynszowy) Melika Azarjanta wybudowany w latach 1912–1915 wg proj. Mikołaja Obolońskiego. Fotografia z roku 2007.

Tbilisi. Dom (czynszowy) Melika Azarjanta wybudowany w latach 1912–1915 wg proj. Mikołaja Obolońskiego. Fragment fasady od strony Alei Rustawelego. Fotografia z roku 2009.

Tbilisi. Dom (czynszowy) Melika Azarjanta wybudowany w latach 1912–1915 wg proj. Mikołaja Obołońskiego. Fragment fasady z dekoracją figuralną. Fotografia z roku 2009.

Mikołaj Obołoński był zainteresowany działalnością w Gruzji (podobnie jak inni architekci). Świadczy o tym jego udział w konkursie na budynek Banku Gruzińskiego ogłoszonym w roku 1913. Projekt Obołońskiego zajął jednak II miejsce i dom Przy Alei Rustawelego pozostał jego docenianą, znakomitą, acz jedyną realizacją.

Wybitnym artystą, którego dokonania zaznaczyły się zarówno w architekturze i malarstwie jest Henryk Hryniewski. Urodził się on na Kaukazie (w Kutaisi w 1869 r.) i pomimo ukończonych studiów na Akademii

Sztuk Pięknych we Florencji, a następnie studiów architektonicznych w Karsruhe powrócił do Gruzji i osiadł na stałe w Tbilisi.

Był aktywnym członkiem Kaukaskiego Towarzystwa Krzewienia Sztuk Pięknych. W Szkole Malarstwa i Rzeźby działającej przy Towarzystwie prowadził wykłady i zajęcia praktyczne. Prowadził też prace badawcze w terenie mające na celu udokumentowanie zabytków Gruzji. W 1912 r. powierzono mu zilustrowanie dzieł Ilji Czawczawadzego, klasyka literatury gruzińskiej. Dwa lata później wydanie tych dzieł z bardzo oryginalnie pomyślanymi ilustracjami Hryniewskiego stało się wielkim wydarzeniem kulturalnym. Henryk Hryniewski jest też autorem ilustracji pokazującej piękną Gruzinkę na tle gór. Postać ta stała się symbolem Gruzji – „kartwils deda” („matka Gruzji”).

Największa zasługa Hryniewskiego to jego udział w organizacji Akademii Sztuk Pięknych w Tbilisi, której od momentu powstania w 1922 r. był profesorem, a od 1927 r. – prorektorem. Istotnym epizodem architektonicznym Hryniewskiego była budowa i dekoracja w latach 1913-1916 budynku Banku Gruzińskiego – obecnie Narodowej Biblioteki Parlamentu Gruzji (przy ulicy Gudiaszwili nr 3). Współautorem gmachu był rosyjski architekt Anatolij Kalgin.

Dekoracja wnętrza budynku obecnej Biblioteki przypisywana jest w całości Hryniewskiemu, który zawarł tutaj czytelne reminiscencje plastycznej kultury gruzińskiej. Zarówno architektura Biblioteki jak i jej dekoracje stały się inspiracją do naśladowania i w efekcie stworzenia gruzińskiej szkoły architektoniczno – dekoracyjnej. Hryniewski padł ofiarą stalinowskiej polityki represji rozpętanej w całym Związku Radzieckim w 1936 roku. Aresztowano go w roku 1937, został rozstrzelany w roku 1938. Większość jego prac przechowywanych na Akademii Sztuk Pięknych została zniszczona.

Artystą związanym ze stolicą Gruzji, którego ze względu na chronologię należałoby wymienić na samym początku był Roman Wilczyński. Urodzony w 1807 r. niedaleko

Tbilisi, ulica Gudiaszwili 3. Budynek Narodowej Biblioteki Parlamentu Gruzjińskiego, projekt Anatolij Kalgin i Henryk Hryniewski, wzniesiony w latach 1913 – 1916. Fotografia z roku 2007.

Tbilisi, ulica Gudiaszwili 3. Budynek Narodowej Biblioteki Parlamentu Gruzjińskiego, dekoracja podcieni. Fot. z roku 2009.

Tbilisi, ulica Gudiaszwili 3. Budynek Narodowej Biblioteki parlamentu gruzjińskiego, dekoracja głównej klatki schodowej. Fot. z roku 2009.

Tbilisi, ulica Gudiaszwili 3. Budynek Narodowej Biblioteki Parlamentu Gruzjińskiego, Czytelnia główna. Fot. z roku 2009.

Tbilisi, ulica Gudiaszwili 3. Budynek Narodowej Biblioteki Parlamentu Gruzjińskiego, dyrektor Boris Gagua (w środku) w hollu Biblioteki prezentuje pracownikom ambasady RP w Tbilisi oraz Polakom z Warszawy polonika ze zbiorów Biblioteki. Fotografia z roku 2007.

Henryk Hryniewski, „Matka Gruzji”. Tusz na papierze; ilustracja wykonana do „Dzieł zebranych Ilii Czawczawadzego” Państw. Muz. Lit. Gruzji².

² Fotografia powyższa pochodzi z albumu Henryki Justyńskiej „Polscy artyści w Gruzji” wydanego w Tbilisi w 2006 r.. Album ten jest podsumowaniem wystawy „Polscy malarze w Gruzji” zorganizowanej w Gruzińskim Narodowym Muzeum Sztuki w Tbilisi w 1999 r. oraz wystawy z roku 2001 pokazanej w Narodowej Galerii Gruzji obejmującej malarstwo, grafikę, projekty scenograficzne Polaków tworzących w Gruzji. Prezentowane poniżej prace malarskie i rzeźbiarskie (z wyjątkiem obrazu A. Międzybłockiego Most Woroncowa oraz Portretu H. Petrakowskiej Zygmunta Waliszewskiego) pochodzą z książki pani profesor Justyńskiej. Artystyczne dokonania Henryki Justyńskiej – wnuczki polskiego zesłańca, urodzonej i mieszkającej w Tbilisi mieszczą się jak najbardziej w tematyce tego opracowania. Justyńska ukończyła w 1958 roku Akademię Sztuk Pięknych w Tbilisi, w 1973 r. obroniła pracę doktorską i od 1998 r. jest profesorem tbiliskiej ASP. Jest autorką monografii „Jan Matejko” (1959) i „Współczesna metaloplastyka w Gruzji” (1986). W roku 2000 w Gliwicach Justyńska pokazała swoje prace na wystawie indywidualnej. Kolejna jej wystawa odbyła się w Krakowie w roku 2008. Była organizatorem i uczestniczyła w wielu wystawach i konferencjach poświęconych polskim artystom w Gruzji. Zainteresowania artystyczne H. Justyńskiej to witraże (sztuka nieznaną w Gruzji w II połowie XX w.), mozaiki, gobeliny, architektura wnętrz. Jej prace znajdują się w instytucjach kultury Gruzji, a mozaiki i witraże zdobiją fasady i wnętrza budowli w Tbilisi, Gori, Picundzie, Baku, Marnieli oraz w podmoskiewskich kurortach. Mozaika „Portret Chopina” znajduje się w zbiorach Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie.

Henryk Hryniewski, „Z historii Pułku Zuryskiego”. Gwasz na papierze, 20 x 21 cm. W zbiorach Gruzińskiego Narodowego Muzeum Sztuki.

Sandomierza, wszechstronnie wykształcony studiował i działał w Warszawie. Jego patriotyczne przekonania doprowadziły do zesłania go na Kaukaz po powstaniu 1830 r. Doskonale wykształcenie i talent malarski pozwoliły Wilczyńskiemu na przebywanie poza Batalionem Liniowym, w Tbilisi, w domu generała – adiutanta Rozena. Uczył córki Rozena rysunku i malarstwa, a jednocześnie zajmował się malarstwem portretowym. Namalował ponad sto portretów znanych osobistości: oficerów, ich żon, osób cywilnych. Portrety malowane były na płytkach z kości słoniowej. Większość tych prac znajduje się obecnie w muzeach moskiewskich (Muzeum Historyczne, Muzeum Sztuk Pięknych im. Aleksandra Puszkina, Galeria Trietjowska).

Za „nieprawomyślne” działania w Tbilisi Wilczyńskiego zesłano do Wiatki. W 1844 r. został zwolniony z zesłania i pozwolono mu na powrót do Polski. Po roku 1846 jego losy nie są znane.

Prawie wszyscy artyści polscy, malarze i rzeźbiarze, związani byli w Gruzji bądź z Kaukaskim Towarzystwem Krzewienia Sztuk Pięknych bądź z Akademią Sztuk Pięk-

nych w Tbilisi. Adam Międzybłocki (1883-1956) wyjechał do Gruzji w 1913 r. Przedtem studiował w krakowskiej ASP u Leona Wyczółkowskiego i Teodora Axentowicza. Poza Tbilisi Międzybłocki przebywał też w Baku i w Armenii. Od początku pobytu w Tbilisi brał udział w wystawach malarskich. Najwięcej jego prac powstało w latach 1917–1919; były prezentowane na wystawach Kaukaskiego Towarzystwa Krzewienia Sztuk Pięknych. Ze względu na kolorystykę i zainteresowanie krajobrazem Kaukazu malarstwo Międzybłockiego zyskało sobie dużą popularność.

W 1920 r. Międzybłockiemu udało się wrócić do Polski, gdzie zamieszkał w rodzinnym Wilnie, a po II wojnie przeniósł się do Gdańska. Najbardziej znanym obrazem Międzybłockiego jest „Most Woroncowa”, namalowany na kartonie widok starej części Tbilisi. Obraz przechowywany jest w Muzeum Historycznym Miasta Tbilisi.

Roman Wilczyński, portret baronowej A. Rozen, 1836 r. Gwaz, kość słoniowa, 7,4 x 6,5 cm. Obecnie w zbiorach Galerii Trietjankowskiej w Moskwie.

Adam Międzybłocki, „Most Woroncowa”, olej na kartonie, 54 x 47 cm, przechowywany w Muzeum Historycznym Miasta Tbilisi. Fot.z 2007 r.

Muzeum Historyczne Miasta Tbilisi, jedno z pomieszczeń, gdzie przechowywane są obrazy i inne muzealia. Fot. z roku 2007.

Artystą – Polakiem, który zdobył największą popularność, nie tylko w Gruzji, był Zygmunt Waliszewski. Urodził się w Petersburgu, gdzie jego ojciec pełnił funkcję inżyniera w Zakładach Putiłowa. Rodzina Waliszewskich w 1906 r. przeniósł się na Kaukaz ze względu na konieczność zmiany klimatu dla chorego na gruźlicę ojca. Po krótkim pobycie w Tbilisi Waliszewscy zamieszkali w Batumi. W Batumi Zygmunt zetknął się z Mikołajem Sklifasowskim, do którego Szkoły Rysunku i Malarstwa zaczął uczęszczać. W 1908 r. Sklifasowski zorganizował dla swojego ucznia wystawę, którą nazwał „Cudowne Dziecko”.

Wystawa przyniosła sławę młodemu malarzowi i ułatwiła otrzymanie stypendium rządu na kontynuowanie studiów artystycznych. W 1909 r. rodzina Waliszewskich przeprowadziła się ponownie do

Tbilisi. Do przeprowadzki przyczynił się Sklifasowski, który otrzymał tutaj propozycję pracy. Zygmunt Waliszewski mógł więc dalej uczyć się pod kierunkiem swojego profesora.

W 1915 r. odbyła się wystawa plakatów Waliszewskiego w sali Stowarzyszenia Artystycznego w Tbilisi. Wystawa cieszyła się wielkim powodzeniem. Malarz namawiany na wyjazd do Paryża zrobił coś zupełnie przeciwnego – zaciągnął się do wojska, aby walczyć z Niemcami. Ranny w nogę powrócił do Tbilisi i rzucił się w wir życia artystycznego. Tbilisi w tym czasie stało się ośrodkiem wielkiej swobody artystycznej; grupa futurystów organizowała spotkania zarówno we własnym gronie jak również przy udziale mieszkańców, którym wpajano świadomość niezwykłości toczących się wydarzeń.

Jesienią 1920 r. w salach Kaukaskiego Towarzystwa Krzewienia Sztuk Pięknych odbyła się indywidualna wystawa Waliszewskiego. Pod wpływem właśnie tej wystawy szef Specjalnej Misji

Zygmunt Waliszewski.

Dyplomatycznej RP na Kaukazie – Tytus Filipowicz – będąc przekonany o niezwykłym talencie namówił Waliszewskiego na wyjazd do Polski na dalsze studia.

Od 1921 r. Waliszewski studiował w krakowskiej ASP w pracowniach Weiss'a i Pankiewicza. Wraz z kolegami (Józefem Jarewą, Janem Cybisem, Januszem Strzeleckim i Marianem Szczyrbułą) założył Komitet Paryski; od skrótu KP grupę nazwano kapistami. W latach 1924–1931 przebywał w Paryżu. Po powrocie mieszkał w Krakowie. Do Gruzji nie powrócił; zmarł w październiku 1936 r.

Waliszewski pozostawił dużą część swojego dorobku artystycznego na Kaukazie. Większość muzeów posiada jego prace; również prywatne kolekcje zabiegają o szkice, plakaty i obrazy Waliszewskiego. W Gruzińskim Narodowym Muzeum

Sztuki znajduje się jeden z bardziej znanych obrazów Waliszewskiego – portret żony Aleksandra Petrakowskiego, znanego krytyka sztuki. Helena Petrakowska została pokazana w pozycji siedzącej w ciekawym, przede wszystkim kolorystycznie, wnętrzu. Obraz o wymiarach 195 x 125 cm Waliszewski namalował na tekturze w technice temperowej. W połowie lat 80-tych XX wieku portret Petrakowskiej poddany został konserwacji w którejś z instytucjonalnych pracowni w Moskwie. Brak jest dokumentacji z tych prac, jednak wiadomo, że wtedy podklejono tekturę płótnem i uzupełniono braki w warstwie malarskiej farbami olejnymi. Pokazanie portretu na wystawie w 2001 r. uzmysłowiło wszystkim, że wymaga on po wieloletnim, przechowywaniu w niewłaściwych warunkach pilnej konserwacji. Zabiegał o to ambasador RP w Gruzji, pan Jacek Multanowski. W roku 2008, po wcześniejszych staraniach naszej Fundacji (Fundacja Ochrony Wspólnego Dziedzictwa Kulturowego TERPA), Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Departament Do Spraw Polskiego Dziedzictwa Kulturowego Za Granicą przydzielił środki finansowe niezbędne do wykonania prac. Uzyskano pozwolenie Gruzińskiego Ministerstwa Kultury i w czerwcu 2008 roku prace zostały wykonane³.

Osobą, która miała zasadniczy wpływ na ukształtowanie się talentu Zygmunta Waliszewskiego, ale też szeregu innych malarzy gruzińskich był Mikołaj Sklifasowski. Jako 25-letni ab-

Portret H. Petrakowskiej.

³ Prace przy portrecie wykonały panie konserwatorki: Izabela Malczewski oraz Anna Grzechnik. Materiały konserwatorskie zostały przetransportowane (nieodpłatnie) dzięki uprzejmości Kancelarii Prezydenta RP przy okazji wizyty Lecha Kaczyńskiego w Gruzji.

M. Sklifasowski, „Altanka”, 32 x 20,5 cm. Gruz. Muzeum Narodowe Sztuki.

Brał udział w spotkaniach, także międzynarodowych (w Dreźnie w 1913 r), na których udowodnił potrzebę powszechnego nauczania technik artystycznych.

W Tbilisi Sklifasowski przebywał do roku 1925, kiedy przeniósł się do Petersburga, gdzie zmarł w 1935 r.

Niezwykle barwnym życiorysem może pochwalić się kolejny malarz związany ze stolicą Gruzji Władysław Stachowski. W Tbilisi w 1867 r. Stachowski ukończył Liceum Klasyczne i następnie w 1879 rozpoczął studia w Persburgu na ASP. Po dwóch latach przeniósł się do Instytutu Technologicznego. Nie ukończywszy studiów wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie początkowo pracował jako robotnik; później studiował malarstwo w Nowym Jorku. Malował sceny związane z morzem. W końcu lat 80-tych powrócił do Petersburga i zakończył studia na ASP, a następnie wyjechał do Gruzji. W Tbilisi mieszkał i pracował w latach 1889-1901. Dużo malował, wystawiał swoje prace na oficjalnych

solwent Gimnazjum Klasycznego w Mińsku i Wyższej Szkoły Artystycznej Strogonowa w Moskwie wyjechał do Tbilisi (1895). Tutaj pracował jako nauczyciel rysunku i jednocześnie doskonalił swoje umiejętności pedagogiczne. Po odbyciu służby wojskowej (1904-1906) przez kilka lat mieszkał i pracował w Batumi. W 1909 r. przyjął propozycję pracy w gimnazjum w Tbilisi. Brał udział w wystawach Kaukaskiego Towarzystwa Krzewienia Sztuk Pięknych, malował w technice olejnej: portrety, martwe natury, pejzaże.

Wielką pasją Sklifasowskiego była pedagogika. W 1911 r. zorganizował Szkołę Rysunku i Malarstwa dla dzieci; opracował program kursów nauki, które po otwarciu ASP adaptowano dla potrzeb studentów.

Władysław Stachowski, „Wojownicy w górach”, olej na płótnie. Obecnie w Gruzińskim Narodowym Muzeum Sztuki.

Michał Wądbolski, „Piotr I mianuje Aleksandra Bagrationiego dowódcą dział”. Akwarela, tusz na papierze, 70 x 51 cm. Obraz przechowywany w Muzeum Historycznym Miasta Tbilisi.

wystawach oraz zajmował się nauką malarstwa i rysunku w szkołach. W 1901 r. wyjechał do Monachium, gdzie przebył kilka lat. Lata 1906-1917 spędził na Kaukazie, po części nad Morzem Kaspijskim. Po 1917 r. wyjechał raz jeszcze do Niemiec, a następnie do Polski. Wiele malował i pokazywał swoje prace na wystawach. Zmarł w Warszawie w 1932 r.

Niemniej malowniczą postacią jak Stachowski był Michał Wądbolski. Dla obu rewolucja 1917 r. stanowiła życiową cezurę. Dla Stachowskiego wraz z wybuchem rewolucji zakończył się okres kaukaski, dla młodszego o pół wieku Wądbolskiego okres ten dopiero się rozpoczął. Był synem polskiego generała w służbie carskiej. Cała rodzina od 1900 r. mieszkała w Petersburgu. Tutaj Wądbolski uczęszczał do Wyższej Szkoły Artystycznej Barona Schtiglitz i uczył się prywatnie u Aleksandra Benois.

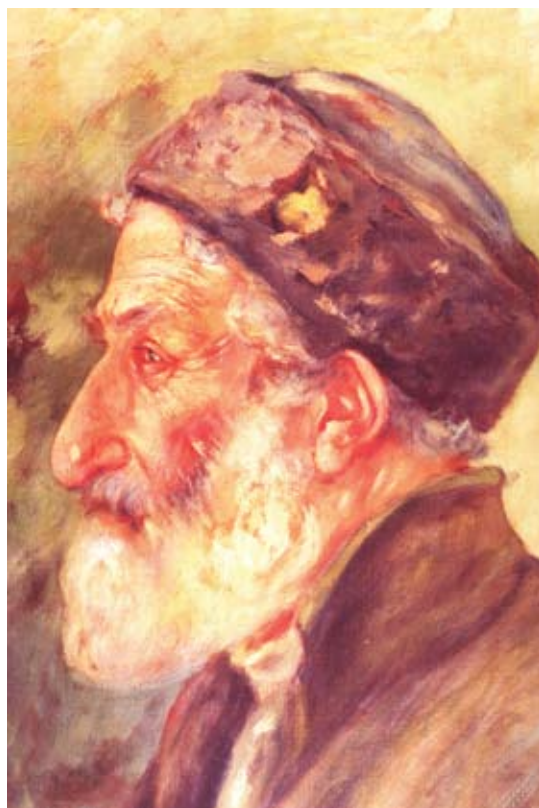
Rewolucja zniszczyła podstawy jego egzystencji, zmarła też jego matka. Wądbolski zgłosił się do Armii Czerwonej i przez okres trwania wojny domowej malował transparenty i plakaty. W 1923 r. uciekł z Petersburga przed aresztowaniem i w roku następnym zamieszkał na stałe w Tbilisi.

Zapisał się jako artysta o różnorodnych zainteresowaniach: malował sceny rodzajowe, obrazy historyczne, portrety, pisał wiersze. Uprawiał boks i zapasy – w tych dyscyplinach zdobył w początku lat 30-tych tytuł mistrza Tbilisi. Był także mistrzem w szachach. O tych dyscyplinach napisał i wydał monografie: *Historia gruzińskiego boksu zawodowego* i *Historia szachów*. Interesował się autografami (*Autografy wybitnych ludzi* – w rękopisie) oraz heraldyką. Wynikiem badań heraldycznych była książka wydana w 1980 r. „Gruziń-

ska symbolika heraldyczna”, która przyniosła mu w rezultacie członkostwo Akademii Heraldyki we Francji i Czechosłowacji.

Wadbolski pozostawił po sobie dorobek, który wiele znaczy dla malarstwa i literatury Gruzji. Zmarł w 1989 r.

Malarzem, który nie ograniczył swojej działalności się tylko do Tbilisi był Jan Pajewski. Pojawia się pod koniec XIX w. na terenie Gruzji będąc już po studiach w Paryżu. Wybiera Kaukaz prawdopodobnie ze względu na kłopoty zdrowotne. Prezentuje swoje paryskie obrazy na oficjalnych wystawach budząc spore zainteresowanie odnotowywane w gazetach. Jest jednym z założycieli Kaukaskiego Stowarzyszenia Samopomocy Artystów (1905 r.). Od 1908 r. przenosi się do Kutaisi i poza malowaniem i udziałem w wystawach uczy w Gimnazjum Gruzińskim. W 1911 r. zakłada szkołę malarstwa i rysunku. Z tego okresu pochodzą najlepsze prace Pajewskiego. W 1917 r. przenosi się do Suchumi, gdzie uczy rysunku w Seminarium Nauczycielskim. Prawdopodobnie w połowie lat 30-tych wraca do Kutaisi. Jak sam pisał jego specjalnością było malarstwo rodzajowe.

Jan Pajewski, „Portret starego sprzedawcy”. Olej na drewnie, 34 x 27 cm. Muzeum Historyczne Miasta Tbilisi.

Czas wspomnieć o Polakach – rzeźbiarzach działających w Gruzji, których zasługą, w dużym stopniu, jest wspaniały rozwój rzeźby gruzińskiej w XX w.

Należy wymienić Feliksa Chodorowicza, Bolesława Jacuńskiego, Gracjana Chmielewskiego i Stanisława Horno-Popławskiego. Najstarszy z wymienionych rzeźbiarzy – Chodorowicz uczył się w moskiewskiej Wyższej Szkole Malarstwa, Rzeźby i Architektury w latach 1860–1864. Został wcielony do wojska i zesłany na Kaukaz za propagowanie idei Powstania Styczniowego. Po zakończeniu służby wojskowej zamieszkał w Tbilisi i poświęcił się rzeźbieniu. Był wykładowcą rysunku i rzeźby, a także działał w Kaukaskim Towarzystwie Krzewienia Sztuk Pięknych (był wiceprezesem przez wiele lat). Popiersia Chodorowicza cieszyły się popularnością. Na wystawie w Moskwie w 1872 r. za swoją pracę otrzymał złoty medal. W Tbilisi wyko-

nał popiersie Aleksandra Puszkina oraz Mikołaja Gogola. Jest autorem wielu popiersi współczesnych sobie sławnych Gruzinów. Niestety, zachowały się tylko nieliczne dzieła Chodorowicza.

Bolesław Jacuński należał do artystów o pokolenie młodszych. Studiował w Petersburgu, jednak nie ukończył tamtejszej ASP z powodu działalności antycarskiej. Przeniósł się do rodzinnego Wilna, a następnie do Odessy, gdzie wystawiał swoje prace w Towarzystwie Malarzy Południowej Rosji. W międzyczasie (od początku lat 80-tych do roku 1895) brał udział w wystawach warszawskiego Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych, krakowskiego Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych, we Lwowie, w Monachium.

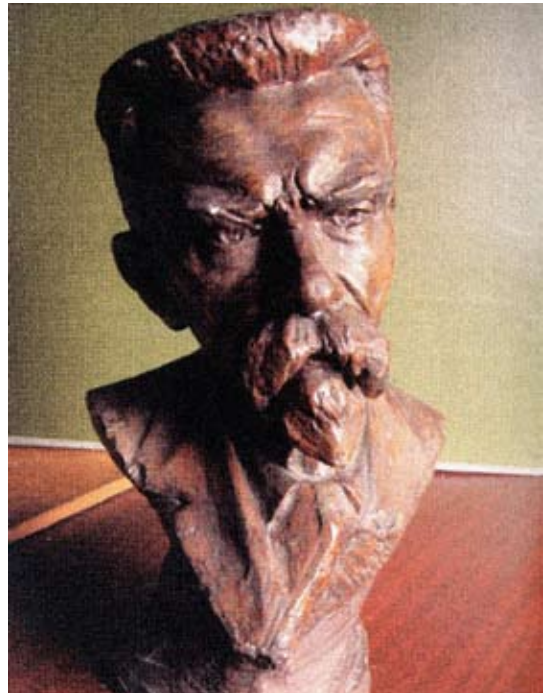
Przekonania antyrosyjskie Jacuńskiego spowodowały wydalenie go z Odessy. Po pewnym czasie pozwolono mu na osiedlenie się w Tbilisi (1896 r.) Ostatnie trzy lata życia Jacuński spędził w Gruzji. Dużo tworzył i udzielał się artystycznie w Kaukaskim Towarzystwie Krzewienia Sztuk Pięknych. Wieloletni nadzór policyjny był przyczyną rozwijającej się choroby psychicznej, która też spowodowała śmierć rzeźbiarza.

Gracjan Chmielewski po studiach w Wiedniu i Krakowie (ASP) wyjechał do Rosji w 1914 r., po rozpoczęciu I wojny światowej. Jego wyjazd związany był z realizacją płaskorzeźb dla Politechniki w Nowoczerkasku. Chmielewski nie chciał wracać do Warszawy i zdecydował się przenieść do Tbilisi. Szybko otrzymał zlecenie na ozdobienie Banku Gruzjińskiego płaskorzeźbami. (obecnie budynek Biblioteki Parlamentu Gruzji dekorowany malarsko przez H. Hryniewskiego)

Od 1917 r. Chmielewski był nauczycielem rzeźby oraz wykładowcą anatomii w Szkole Malarstwa i Rzeźby Towarzystwa Krzewienia Sztuk Pięknych. Prezentował

Feliks Chodorowicz, popiersie A. Puszkina, 1892 r. Pomnik poety w Tbilisi.

Gracjan Chmielewski, portret Oskara Szmerlinga. Gips barwiony. Gruzjińskie Narodowe Muzeum Sztuki.

Stanisław Horno-Popławski. Portret Szoty Rustawelego, granit, 1967. Kutaisi (?).

Następny etap studyjnych doświadczeń Horno-Popławskiego to Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie. Na Wydziale Malarstwa był uczniem Tadeusza Pruszkowskiego, na Wydziale Rzeźby studiował u Tadeusza Breyera.

Po wojnie zamieszkał w Białymstoku i tutaj zajął się organizacją Szkoły Sztuk Pięknych, a od 1946 r. zamieszkał w Toruniu i prowadził pracownię na Wydziale Rzeźby UMK. W kilka lat później (1949) przyjął propozycję objęcia Katedry Rzeźby w PWSSP w Sopocie. Od tego momentu związany z Sopotem nie zaprzestał udziału w wystawach krajowych i zagranicznych, co przyniosło mu szereg nagród i wyróżnień (Wenecja, Paryż, dwie Nagrody I stopnia ministra Kultury i Sztuki w latach 1962 i 1965).

Dwukrotnie Horno-Popławski wracał do Gruzji przy okazji swoich wystaw indywidualnych w roku 1967 i 1978.

swoje prace na licznych wystawach. Były to przede wszystkim rzeźbiarskie portrety znanych osobistości i znajomych artysty. Niewiele pozostało z dorobku Chmielewskiego; dobrym przykładem jego talentu może być portret malarza Oskara Szmerlinga (1920 r.) zachowany w Gruzińskim Narodowym Muzeum Sztuki.

Rzeźbiarzem związanym z Kaukazem był Stanisław Horno-Popławski. Urodził się w Kutaisi w 1902 r. Jego dziadek był powstańcem styczniowym zesłanym do Gruzji. On też, według przekazów rodzinnych, miał największy wpływ na kształtowanie się przekonań przyszłego artysty. Popławski ukończył Korpus Kadetów w Moskwie i tutaj rozpoczął studia w Wyższej Szkole Malarstwa, Rzeźby i Architektury. Po przeniesieniu się rodziny Popławskiego do Wilna (1921) Stanisław przez pewien czas studiował na Wydziale Sztuk Pięknych na Uniwersytecie Batoiego w pracowni Ferdynanda Ruszczyca.

Tablica pamiątkowa w Kutaisi.

Większość pokazanych prac była związana z Gruzją. Wiele rzeźb podarował do muzeów gruzińskich. Zmarł w 1997 r. w Sopocie.

W 2007 r. Ambasada RP w Tbilisi pomogła zorganizować wystawę prac Borysa Romanowskiego mieszkającego w Gruzji od 1925 r. Wystawa stała się wydarzeniem ważnym dla miasta, pokazała bowiem przedwojenne, malownicze Tbilisi widziane przez artystę w momentach szczególnych, ale też i poprzez codzienność różnych grup społecznych. Popularność dzieł Romanowskiego bardzo wzrosła. Jak doszło do związku Romanowskiego (wcześniej zręcznie poruszającego się po artystycznych salonach paryskich) z Gruzją? Rodzina Romanowskiego osiadła na Ukrainie. W Kijowie ukończył on Gimnazjum Klasyczne i rozpoczął naukę rysunku i malarstwa. Od 1905 r. przebywał w Paryżu i studiował w Ecole des Beaux-Arts. Wystawiał prace na salonach jesiennych, wreszcie w 1911 r. odbyła się jego wystawa indywidualna. Jednak w rok później powrócił do Kijowa i tutaj osiągał sukcesy artystyczne (także jako scenograf) oraz organizatorskie: doprowadził do powstania Związku Artystów Plastyków Ukrainy. Do wyjazdu do Tbilisi namówił Romanowskiego znakomity reżyser gruziński Kote Mardżaniszwili.

Pracował w Czerwonym Teatrze, w wydawnictwie „Zorza Wschodu”, a także w studiu filmowym. W 1929 r. Stowarzyszenie Gruzkańskich Malarzy zorganizowało wystawę indywidualną Romanowskiego, który zaprezentował swoje prace z początku pobytu w Gruzji. Były to pejzaże, martwe natury, widoki fragmentów miast i wsi. Obrazy namalowane w technice olejnej, na płótnie bardzo podobały się publiczności i krytykom sztuki.

Borys Romanowski, „Piekarńia” z cyklu „Stare Tbilisi”. Akwarela na papierze, 28 x 21 cm. 1930 r. Muz. Historyczne Miasta Tbilisi.

Borys Romanowski, „Piwnica winna” z cyklu „Stare Tbilisi”. Akwarela na papierze, 28 x 21 cm. 1930 r. Muz. Historyczne Miasta Tbilisi.

Na krótko przed wyjazdem do Taszkientu (1931-1934) Romanowski otrzymał zamówienie od Muzeum Miasta Tbilisi na akwarelowy cykl *Stare Tbilisi*. Romanowski jest też autorem wielu scen batalistycznych; jeden z ciekawszych obrazów to *Bitwa pod Krcanisi w 1795 roku* pokazująca zmagania Gruzinów z najazdem perskim.

Borys Romanowski, „Bitwa pod Krcanisi w 1795 Roku”. Olej na płótnie, 210 x 94 cm. 1939 r. Muzeum Historii Miasta Tbilisi.

W Taszkencie Romanowski pracował w Teatrze Muzycznym jako malarz i scenograf. Po powrocie kontynuował swoje zainteresowanie sztuką filmową, pracował w Studiu Filmowym Gruzja – Film. W 1939 r. otrzymał nagrodę państwową. Zmarł w 1947 r.

Ilja Zańkowski to malarz po studiach na Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu (1862-1863) pracujący i mieszkający w Tbilisi. Otrzymał posadę na Wydziale Topograficzno-Wojskowym Kaukaskiego Okręgu Wojskowego. Był jednym z założycieli Kaukaskiego Towarzystwa Krzewienia Sztuk Pięknych. Zamiłowanie do malarstwa było powodem rezygnacji Zańkowskiego z kariery wojskowej.

Zańkowski znany jest ze wspaniałych pejzaży górskich i obrazów rodzajowych związanych z życiem w miastach kaukaskich. Nie ustalono wielu szczegółów z życia Zańkowskiego; zmarł około roku 1919.

Ilja Zańkowski, „Ararat”, olej na płótnie, 98x70 cm, Gruzińskie Narodowe Muzeum Sztuki

Ostatnią postacią, bez której spojrzenie na dokonania artystyczne Polaków w Gruzji byłoby niepełne jest Cyryl Zdaniewicz (1892-1969). Wnuk zesłanego na Kaukaz powstańca styczniowego, syn nauczyciela francuskiego i pianistki (uczennicy Piotra Czajkowskiego) spędził (poza krótkimi okresami) swoje życie w Gruzji. Naukę rozpoczął w Szkole Rysunku i Malarstwa Sklifasowskiego, następnie wyjechał na studia do Petersburga, gdzie zetknął się z artystami rosyjskiej awangardy. Przyjaźnił się z Zygmuntem Waliszewskim. Jest uznawany za jednego z odkrywców talentu Niko Pirosmianiego, malarza – samouka

wybitnego przedstawiciela sztuki gruzińskiej. W 1913 r. pojechał do Paryża i trafił do pracowni Aleksandra Archipienki. Doczekał swojej wystawy, którą odwiedził między innymi Picasso i pozytywnie ocenił talent Zdaniewicza.

Po wybuchu I wojny Zdaniewicz musiał wrócić do Gruzji i trafił na front. Ranny powrócił do Tbilisi na leczenie. Po demobilizacji w 1917 r. Zdaniewicz pokazał swoje prace na wystawie indywidualnej, która przyniosła doskonałe recenzje i opinię wszechstronnie uzdolnionego malarza. W 1920 r. rozpoczął pracę jako scenograf teatralny. Zajmował się grafiką książkową, reklamą i sztuką dekoracyjną. W 1949 r. władze radzieckie zesłały go na 15 lat do Workuty, skąd powrócił pięć lat wcześniej z powodu szeregu chorób. Pochowany został na Cmentarzu Zasłużonych w Tbilisi.

Dokonywania artystyczne Polaków w Gruzji obejmujące II połowę XIX w. i dużą część wieku XX pokazane zostały poprzez działania poszczególnych architektów, malarzy, rzeźbiarzy. Brak jest opracowań syntetyzujących zjawiska artystyczne na Kaukazie w okresie ostatnich dwustu lat. Konieczne są pogłębione badania archiwalne i dokumentacyjne⁴. Zainteresowanie Gruzją i innymi krajami Kaukazu wzmagane wydarzeniami politycznymi w tym rejonie powoduje publikacje coraz to nowych prac odslania-

Cyryl Zdaniewicz, „Martwa natura z czajnikiem”. Olej na płótnie, 82 x 65cm, 1919 rok. Gruzjińskie Narodowe Muzeum Sztuki.

⁴ Badania dokonań niemieckich architektów na terenie Gruzji prowadzone są intensywnie od kilku lat przez przedstawicieli niemieckich instytucji oraz przez zainteresowanych naukowców gruzińskich.

jących kulisy życia artystycznego. W dużym stopniu przyczynia się do tego działalność instytucji kulturalnych i naukowych miejscowych i zagranicznych.

Zainteresowanie Polaków Gruzją w szczególności i w ogóle Kaukazem trwa niejako z przyczyn naturalnych. Jak podaje Andrzej Chodubski, szacuje się, że tylko w XIX w. na Kaukaz zostało wysłanych około miliona Polaków⁵. W przeważającym stopniu byli to żołnierze garnizonów rosyjskich. To „wojskowe zaplecze” ułatwiało działania polskich urzędników, inżynierów, przedsiębiorców i artystów. Trudna do przecenienia jest działalność kościoła rzymsko-katolickiego walczącego obecnie o przetrwanie. Ma też swoje miejsce w polskiej świadomości legenda Dagny Przybyszewskiej – żony Stanisława Przybyszewskiego – zastrzelonej przez Władysława Emeryka w Tbilisi oraz historia Seweryna Baryki i jego syna Cezarego opisana w „Przedwiośniu” przez Stefana Żeromskiego⁶.

⁵ Andrzej Chodubski, *Polacy w nurcie przeobrażenia kulturowego Kaukazu w XIX i na początku XX wieku*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia, vol. LX, Lublin 2005, s. 63.

⁶ Niniejszy artykuł mógł powstać dzięki Programowi „Dziedzictwo kulturowe” M K i D N w ramach Priorytetu „Ochrona dziedzictwa narodowego poza granicami kraju” ze środków pochodzących z Funduszu Promocji Kultury. W trakcie pobytu w Gruzji udało się zebrać bogaty materiał dotyczący działalności Polaków na Kaukazie. Podczas pisania artykułu korzystałem z następujących prac nie wymienionych w przypisach: M. Mania, *European architects in Tbilisi*. Tbilisi 2006; J. Baulig, M. Mania, H. Mildemberger, K. Ziegler, *Architektur fuerer Tbilisi*, Georgien 2007; M. Mania, *Architectural Walks of Old Tbilisi*, Tbilisi 2008.

Janusz Mróz

ARTISTIC ACCOMPLISHMENTS
OF POLISH PEOPLE IN GEORGIA

SUMMARY

In general, the Poles in Georgia were perceived as a military force, being part of Russian army stationed in Caucasus since the 19th century. Much less numerous groups of Poles whose presence was noted were the Tzarist officials and artists: architects, painters, sculptors and also engineers and scientists - researchers.

From the group of Polish architects designing and building in Tbilisi and other developing cities of Georgia, we should mention Aleksander Szymkiewicz, Aleksander Rogojski, Henryk Hryniewski, Sawicz-Rycygórski. Their contribution (next to services of architects of German origins) was introducing European patterns to architecture of Georgia, but also reflecting local traditions within it (A. Szymkiewicz).

In the domain of painting and sculpture, among those who influenced artistic life were: Gracjan Chmielewski, Stanisław Horno-Popławski, Bolesław Jacuński, Jan Pajewski, Mikołaj Sklifasowski, Zygmunt Waliszewski, Roman Wilczyński, Cyryl Zdaniewicz and many others.

Examples of artistic accomplishments of the mentioned artists will be shown on slides.

Many artists, Polish among them, created works for the needs of the Roman-Catholic Church organized by priests arriving from Poland.

In 2009 we celebrate the 100th anniversary of Ludwik Młokosiewicz's death (born in 1831), who was a researcher of Caucasian nature and the creator of a dendrological botanical garden in Lagodechi. Młokosiewicz is representative of a large group of Polish researchers describing nature and native inhabitants of the Caucasus. Fascination with Georgia and other Caucasian countries popularized by 19th century scientists was the reason for a growing interest among western European countries' representatives for this remote part of our continent. A significant role in shaping artistic culture in Georgia, especially in the second half of the 19th century, was played by Polish creators.

Translated by Thaddeus Mirecki